

Mariusz Korzeniowski

Lubelski Miejski Komitet Obywatelski w latach 1914 - 1915

Rocznik Lubelski 31-32, 161-174

1989-1990

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

LUBELSKI MIEJSKI KOMITET OBYWATELSKI
W LATACH 1914—1915¹

Pierwsza wojna światowa przyniosła na obszarze Królestwa Polskiego powstanie i rozwój komitetów obywatelskich, których nadrzędnym celem było dążenie do utrzymania normalnego życia ekonomicznego kraju oraz prowadzenie akcji ratowniczej wśród ludności poszkodowanej w czasie działań wojennych.

Praca niniejsza stanowi próbę przedstawienia działalności Lubelskiego Miejskiego Komitetu Obywatelskiego dla pozbawionych pracy skutkiem wojny (LMKO) od momentu jego założenia w sierpniu 1914 r. aż do opuszczenia Lublina przez wojskową i cywilną administrację rosyjską i przekształcenia w listopadzie 1915 r. przez okupacyjne władze austriackie w Lubelski Miejski Komitet Ratunkowy.

W istniejącej literaturze działalność LMKO została częściowo rozpoznana przez znawców dziejów Lublina².

Lubelski Miejski Komitet Obywatelski dla pozbawionych pracy skutkiem wojny powstał z inicjatywy Leona Przanowskiego, prezesa Lubelskiej Dyrekcji Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i adwokata Romana Zaremby (juniora). W piśmie do Gubernatora Lubelskiego Arkadija Kielepowskiego z 2 sierpnia 1914 r., konieczność jego powołania, uzasadniali tym, że:

Z powodu zamknięcia w mieście Lublinie fabryk, powstała pokaźna liczba robotników bez pracy i bez środków do życia. Chcąc okazać w miarę możliwości pomoc wszystkim bezrobotnym w tym okresie czasu do wznowienia działalności fabryk, prosimy Waszą Wysokość o pozwolenie otwarcia specjalnego komitetu pod Waszym przewodnictwem. W skład komitetu weszliby prezydent miasta Lublina, właściciele miejskich zakładów przemysłowych, mieszkańcy miasta Lublina i okoliczni ziemianie³.

4 sierpnia 1914 r. na zebraniu obywateli Lublina, pod przewodnictwem

¹ W materiałach archiwalnych i prasie lubelskiej można natknąć się na kilka różnych nazw komitetu, takich jak: Komitet Obywatelski miasta Lublina; Komitet dla niesienia pomocy robotnikom bez pracy; Komitet Obywatelski dla pozbawionych pracy z powodu wojny. Autor przyjął jako właściwą nazwę tę, którą posługiwał się komitet na oficjalnych drukach urzędowych, a mianowicie — Lubelski Miejski Komitet Obywatelski dla pozbawionych pracy skutkiem wojny.

² O roli i znaczeniu LMKO przy organizowaniu polskich władz miejskich i struktur sądowych pisali J. Marczuk i J. Lewandowski. Patrz: J. Marczuk, *Samorząd Miasta Lublina w latach 1915—1918*, „Kwartalnik Historyczny” 1979, nr 2, s. 281—296; J. Lewandowski, *Sądownictwo w Królestwie Polskim w czasie I wojny światowej*, „Annales UMCS”, Sectio F, vol. 29, 1974, s. 225—234.

³ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Kancelaria Gubernatora Lubelskiego (dalej: KGL), sygn. 208 st. I/1914, Ob obrazowaniu obywatelskich Komitetów dla pomocy bezrobotnym i siemiam przizwanych w wojska zapasnych nużnych czynów, Pismo L. Przanowskiego i R. Zaremby do gubernatora lubelskiego z 20 lipca 1914 r. (st. st.).

jego prezydenta A. Korsaka⁴, ukonstytuował się LMKO. Członkami zostali przedstawiciele: właścicieli lubelskich fabryk — Teofil Łaskiewicz, Ludwik Hafner, Waclaw Moritz; świata finansjery — Tadeusz Rojewski, Jakub Kipman, Alojzy Kuczyński; ziemian — L. Przanowski, Stanisław Śliwiński, Henryk Sachs, Ludomir Kłobski; obywateli Lublina — dr Aleksander Jaworowski, R. Zaremba (junior), Stanisław Giewartowski, Tadeusz Ciświcki, Bernard Głowiński, Jan Iwański; kupców — Bernard Meyersohn, Bronisław Suchorzewski, Z. Rüdiger⁵, Antoni Krychowski; oraz duchowieństwa — ksiądz kanonik Karol Dębiński, ksiądz Samorek i pastor Aleksander Schoeneich. Robotnicy i rzemieślnicy byli reprezentowani przez Pawła Dziewieckiego, Władysława Sztejnbrucha i Adolfa Radzkiego⁶. Do ostatniej grupy mieli wejść także przedstawiciele Polskiego Związku Zawodowego Robotników Przemysłu Żelaznego Filii w Lublinie oraz reprezentanci trzech fabryk lubelskich⁷.

Uczestnicy zebrania uchwalili „zasadnicze instrukcje” dla LMKO, na podstawie których:

1. Komitet dla niesienia pomocy osobom, które utraciły możność zarobkowania na utrzymanie, bez różnicy wyznania ma się składać z przedstawicieli wszystkich zainteresowanych sfer; 2. Komitet ma prawo zbierać potrzebne środki pieniężne i w naturze i powinien prowadzić odpowiednie książki rachunkowe, dostępne dla sprawdzenia i kontroli; 3. Komitet ma prawo rozporządzać zebranymi środkami zgodnie z treścią punktu 1; 4. Komitet ma prawo kooptacji oraz tworzenia komisji ze swego grona lub z osób postronnych; 5. Komitet wybierze spośród siebie zarząd z 6 osób złożony⁸.

⁴ Prezydent miasta o inicjatywie L. Przanowskiego i R. Zarembki został poinformowany pismem gubernatora lubelskiego z 21 lipca 1914 r. (st. st.) o treści następującej: Priezidentu g. Liublina. Lieon Przanowskij i Roman Zariemba obratilis k mnie s sodatajstwom ob otkrytii w g. Liublinie pod moim zawodowaniam komitieta dlia okazania pomoszczi raboczich ostawszimsia biez zaniatij w widu zakrytia fabrik w g. Liublinie. W siemu siewo priedlagaju Waszemu Wysokoblagarodiu niemiedliennym obrazowat pod swoim priedsiedatielstwom pierwoje organizacjonnyje sobranie oznacziennowo komitieta”. APL, KGL, sygn. 208 st. I/1914, Ob obrazowanii..., Pismo gubernatora lubelskiego do prezydenta miasta z 21 lipca 1914 r. (st. st.); APL, Magistrat Miasta Lublina (dalej: MML), sygn. 6126, Ob otkrytii Komitieta dlia okazania pomoszczi raboczich ostawszimsia biez zaniatij w wojennoje 1914 g. wriemia (21 ijulia 1914—31 diekabria 1916), Pismo gubernatora lubelskiego do prezydenta miasta z 21 lipca 1914 r. (st. st.), k. 1.

⁵ J. Iwański i Z. Rüdiger jako członkowie LMKO są wymieniani w raporcie A. Korsaka do gubernatora lubelskiego, dotyczącego przebiegu zebrania obywateli miasta Lublina z 4 sierpnia 1914 r. Patr: APL, KGL, sygn. 208 st. I/1914, Ob obrazowanii..., Raport prezydenta miasta do gubernatora lubelskiego z 22 lipca 1914 r. (st. st.); *Komitet dla niesienia pomocy robotnikom bez pracy*, „Codzienny Kurier Lubelski” (dalej: CKL) 1914, nr 176 (5 VIII), s. 4.

⁶ APL, KGL, sygn. 208 st. I/1914, Ob obrazowanii..., Raport prezydenta miasta...; *Pomoc dla pozbawionych pracy*, „Ziemia Lubelska” (dalej: ZL) 1914, nr 213 (5 VIII), s. 3; *Komitet dla niesienia pomocy robotnikom bez pracy*, s. 4.

⁷ Z miasta, „Zycie Lubelskie” (dalej: ZL) 1914, nr 112, s. 3; *Pomoc dla pozbawionych pracy*, s. 3; „Ziemia Lubelska” z 6 VIII 1914 r. podała, iż w zebraniu członków LMKO uczestniczyło pięciu robotników (Bojarski, Borkowski, Michalik, J. Ochalski i Zyga). Podobną informację podaje w raporcie do gubernatora lubelskiego prezydent miasta. Ponadto stwierdza, że członkiem LMKO został także A. Korsak. Patr: APL, KGL, sygn. 208 st. I/1914, Ob obrazowanii..., Raport prezydenta miasta do gubernatora lubelskiego z 22 lipca 1914 r. (st. st.); *Komitet pomocy dla pozbawionych pracy*, ZL 1914, nr 215 (6 VIII), s. 3.

⁸ APL, KGL, sygn. 208 st. I/1914, Ob obrazowanii..., Raport prezydenta miasta do gubernatora lubelskiego z 22 lipca 1914 r. (st. st.); *Pomoc dla pozbawionych pracy*, ZL 1914 nr 213 (5 VIII), s. 3; Z miasta ZL 1914, nr 112 (6 VIII), s. 3.

Członkowie LMKO wyłonili Zarząd, na czele którego, jako przewodniczący, stanął L. Przanowski. Wiceprzewodniczącym został S. Śliwiński, skarbnikiem T. Laśkiewicz, sekretarzem R. Zaremba (junior), jego zaś członkami L. Hafner i J. Kipman⁹. Zarząd pełnił rolę organu wykonawczego oraz reprezentanta LMKO wobec rosyjskich władz miejskich.

Powstanie LMKO znalazło żywy oddźwięk wśród mieszkańców Lublina. Prasa lubelska, podkreślając słuszność podjętych działań, wyrażała jednocześnie obawę — czy Zarząd LMKO nie straci z pola widzenia głównego celu, jakim było udzielanie pomocy pozbawionym pracy, rodzinom rezerwistów itp. Wynikała ona z nieuwzględnienia w składzie Komitetu przedstawiciela części lubelskiej społeczności, najbardziej zainteresowanej pomocą, a mianowicie — robotników. „Nowy Kurier Lubelski” w artykule podsumowującym działalność LMKO w okresie od 15 sierpnia do 15 listopada 1914 r., pisał:

Do Zarządu — organu wykonawczego — Kom. Obyw. nie trafił (prócz kamieniczników) ani jeden przedstawiciel robotniczy. Wprawdzie na zebranie wyborcze do Zarządu zbiegiem okoliczności nie mogli wysłać swoich wybrańców z powodu późnego zawiadomienia ich o tem zebraniu, jednakowoż miejsca dla przedstawicielstwa robotniczego winno być zarezerwowane, tym bardziej, że zorganizowani w związek metalowy robotnicy lubelscy oświadczyli na pierwszym ogólnym zebraniu Komitetu Obywatelskiego, iż dopiero nazajutrz i po wspólnej ze sobą naradzie mogliby wystawić swoich pełnomocników, posiadających zaufanie ogółu robotniczego¹⁰.

W informacjach o rozpoczęciu prac przez LMKO pojawiły się także wątpliwości „czy to ze strony inteligencji postępowej, że skład Komitetu jest zbyt jednostronny, li to z kół robotniczych, którzy narzekają na przypadkowość i fikcyjność ich przedstawicielstwa w Komitecie”, przy jednoczesnym wyrażaniu nadziei, iż „wypełni on swoje zadania z zupełnym przeświadczeniem odpowiedzialności przed społeczeństwem”¹¹.

Celem usystematyzowania pracy, zapewnienia skuteczności działania, objęcia akcją ratunkową jak największej liczby jej potrzebujących, LMKO postanowił utworzyć wydziały (sekcje): pośrednictwa pracy, finansowy, informacyjno-statystyczny, ekonomiczny i żywnościowy. W ich pracach mieli prawo uczestniczyć członkowie LMKO i osoby, które nie wchodziły w jego skład, a zostały zaproszone przez określony wydział¹².

Sekcją pośrednictwa pracy kierował A. Kuczyński¹³, a jej zadaniem było wyszukiwanie miejsc pracy bezrobotnym. Wydział finansowy zajmował się zdobywaniem funduszy koniecznych do prowadzenia akcji

⁹ APL, MML, sygn. 6126, Ob otkrytii..., Protokół zebrania członków LMKO z 22 lipca 1914 r. (st. st.), k. 5; tamże, Protokół zebrania Zarządu LMKO z 22 lipca 1914 r. (st. st.), k. 7; Z miasta, ZŁ 1914, nr 112 (6 VIII), s. 3.

¹⁰ W sprawie Lub. Komitetu Obywatelskiego, „Nowy Kurier Lubelski” (dalej: NKL) 1915, nr 7 (1 I), s. 7.

¹¹ Pomoc dla robotników bez pracy, CKL 1914, nr 177 (282) (6 VIII), s. 1.

¹² Komitet pomocy dla pozbawionych pracy, ZŁ 1914, nr 215 (6 VIII), s. 3.

¹³ Listę członków poszczególnych wydziałów podaje w raporcie z 22 lipca 1914 r. (st. st.) do gubernatora lubelskiego, prezydent miasta. APL, KGL, sygn. 208 st. I/1914, Ob obrazowaniu..., Raport prezydenta miasta do gubernatora lubelskiego z 22 lipca 1914 r. (st. st.); APL, MML, sygn. 6126, Ob otkrytii..., Protokół z zebrania obywateli miasta odbytego 22 lipca 1914 r. (st. st.), k. 5.

ratowniczej oraz ich odpowiednim wykorzystaniem „zgodnie z zadaniami komitetu i w porozumieniu z Zarządem”. Pracami wydziału kierował T. Piotrowski¹⁴. Istotną rolę odegrał także wydział informacyjno-statystyczny, który dostarczał informacji o osobach poszukujących pracy czy ich liczbie; przewodniczył mu T. Łaskiewicz. Funkcje wydziału ekonomicznego polegały na: zdobywaniu kredytów dla zakładów przemysłowych i rzemieślniczych celem ich całkowitego lub częściowego uruchomienia; a także uzyskaniu pożyczek dla instytucji bankowych i finansowych spółdzielczych, „aby mogły one swej klienteli dostarczać funduszy obrotowych dla prowadzenia drobnego przemysłu, rzemiosł i handlu”. Wydział żywnościowy (lub gospodarczy) zajmował się: gromadzeniem artykułów spożywczych pierwszej potrzeby, przeciwdziałaniem podnoszeniu ich cen przez prywatnych przedsiębiorców, a także rozdawnictwem dla potrzebujących. Prezesem sekcji został H. Sachs¹⁵. Zebraniem członków LMKO 13 sierpnia 1914 r. postanowiło utworzyć specjalny wydział, w celu udzielania pomocy rodzinom rezerwistów; kierowanie nim powierzyło prezydentowi miasta A. Korsakowi. Zdecydowano również powołać tzw. wydział kobiecy, który zajął się niesieniem pomocy dzieciom z rodzin rezerwistów i bezrobotnych; wspomagał i kierował zakładaniem ochron i przytułków, zabiegał o wznowienie działalności szkół¹⁶.

LMKO, powodując się koniecznością udzielania pomocy rannym i jej organizowaniem za pośrednictwem oddziałów ochotniczych pielęgniarek i sanitariuszy, 28 sierpnia utworzył wydział sanitarny, na którego prezesa powołał Jerzego Zdziechowskiego¹⁷.

W marcu 1915 r. LMKO stanął przed problemem uzupełnienia liczby swoich członków i wyboru nowego Zarządu. Dodatkowe wybory spowodowane były opuszczeniem Lublina przez dotychczasowych członków komitetu (Borkowskiego, Zyge, Michalika, Rüdigiera) i wyrażeniem zgody przez gubernatora lubelskiego na poszerzenie jego składu z trzydziestu trzech do czterdziestu osób¹⁸. Natomiast, jak się wydaje, wybór nowego Zarządu został podyktowany objęciem przez część jego przedstawicieli odpowiedzialnych funkcji w działającym od listopada 1914 r. Lubelskim

¹⁴ W połowie sierpnia 1914 r. T. Piotrowski zrzekł się funkcji prezesa wydziału finansowego, a jego miejsce zajął dr Aleksander Jaworowski. *Wydział finansowy*, ZL 1914, nr 225 (16 VIII), s. 2.

¹⁵ *Komitet pomocy dla pozbawionych pracy*, ZL 1914, nr 215 (6 VIII), s. 3; *Z Komitetu Obywatelskiego*, ZL 1914, nr 116 (10 VIII), s. 8; *Z Komitetu Obywatelskiego*, CKL 1914, nr 182 (287) (11 VIII), s. 3.

¹⁶ APL, MML, sygn. 6126, Ob otkrytii..., Protokół z zebrania członków LMKO z 31 lipca 1914 r. (st. st.), k. 10; APL, KGL, sygn. 208 st. I/1914, Ob obrazowaniu..., Protokół z zebrania członków LMKO z 31 lipca 1914 r. (st. st.); *Posiedzenie Komitetu pomocy dla pozbawionych pracy*, ZL 1914, nr 223 (14 VIII), s. 3; *Co dotychczas zrobił Komitet Obywatelski*, CKL 1914, nr 191 (296) (20 VIII), s. 3; *Zebranie Komitetu Obywatelskiego*, ZL 1914, nr 120 (14 VIII), s. 3.

¹⁷ *Komunikat Komitetu Obywatelskiego dla pozbawionych pracy*, ZL 1914, nr 237 (28 VIII), s. 3; *Komitet Obywatelski*, ZL 1914, nr 134 (28 VIII), s. 3. 31 sierpnia 1914 r. LMKO miał powołać wydział ochrony spokoju w mieście pod przewodnictwem gen. Przybylskiego. *Posiedzenie Komitetu Obywatelskiego*, ZL 1914, nr 241 (1 IX), s. 2.

¹⁸ APL, MML, sygn. 6126, Ob otkrytii..., Protokół z zebrania obywateli i członków LMKO z 18 II 1915 r. (st. st.), k. 39; *Dokompletowanie składu KO*, ZL 1915, nr 63 (4 III), s. 3.

Obywatelskim Komitecie Gubernialnym (LOKG)¹⁹. Niewątpliwie przyczyniła się do tego także oficjalna dymisja dotychczasowego Zarządu. „Nowy Kurier Lubelski” sugerował, iż „krok ten Zarządu [dymisja — M. K.] wywołanym jest podobno na skutek krytyki działalności komitetu przez pewne koła naszego miasta, jak również z przyczyny delegata warszawskiego”²⁰.

Zebrani na posiedzeniu pod przewodnictwem prezydenta miasta A. Korsaka obywatele Lublina dokonali 4 marca 1915 r. wyboru nowych członków LMKO. Zostali nimi: Bolesław Sekutowicz, Mieczysław Kuliński, dr Adam Brzeziński, inżynier Stefan Smoleński, Marek Wajsberg, Jan Turczynowicz, Jan Magierski, dr Piotr Borsukiewicz, Jan Piotrowski, Ignacy Grąbczewski, Czesław Rodkiewicz, Jan Piątkowski i Jan Markiewicz²¹.

Wybrany na posiedzeniu ogólnym LMKO (odbyło się 15 marca 1915 r.) Zarząd ukonstytuował się w sposób następujący: godność przewodniczącego otrzymał B. Sekutowicz, jego zastępcą został ks. kanonik K. Dębiński, skarbnikiem M. Kuliński, sekretarzem J. Turczynowicz, na członków powołano: P. Borsukiewicza, J. Kipmana, L. Kłobskiego, W. Moritza, J. Piątkowskiego i S. Smoleńskiego²². Wyboru nie przyjęli i w pracach Zarządu czynnie nie uczestniczyli dr A. Brzeziński i T. Piotrowski²³.

Nowy Zarząd LMKO postanowił kontynuować pracę poprzedników „wyłącznie przy współudziale odpowiednio zorganizowanych sekcji (wydziałów), do których winni być zaproszeni bądź dotychczasowi ich pracownicy, bądź nowi członkowie zaproszeni przez Zarząd, a więc drogą kooptacji czynnych i chętnych jednostek”. Działalnością poszczególnych wydziałów kierowali: sekcją sanitarną — dr P. Borsukiewicz, pośrednictwa pracy — S. Smoleński, żywnościową — M. Kuliński, pożyczek, warsztatów pracy i zapomóg bezzwrotnych — J. Turczynowicz, ochroniarską

¹⁹ Do LOKG odeszli: L. Przanowski, który został jego przewodniczącym, J. Zdziechowski — wiceprzewodniczącym, R. Zaremba (junior) — sekretarzem. APL, Lubelski Komitet Gubernialny, sygn. 4, Protokoły posiedzeń. Sprawozdanie z działalności LOKG do 15 III 1915 r., s. 35—38.

²⁰ Stanisław Wojciechowski, który był delegatem CKO, skierowanym do Lublina celem zorientowania się w działalności lubelskich komitetów obywatelskich, podał krytyce strukturę organizacyjną LOKG i LMKO; sposoby i zasady prowadzenia akcji ratowniczej itp. APL, LOKG, sygn. 1, Protokoły posiedzeń CKO (9 XII 1914—10 IV 1915), Protokół z posiedzenia CKO z 20 I 1915 r., s. 22; *W sprawie zasadniczej*, NKL 1915, nr 10 (24 I), s. 1.

²¹ APL, MML, sygn. 6126, *Ob otkrytii...*, Protokół z zebrania obywateli miasta i członków LMKO z 18 II 1915 r. (st. st.), k. 39; *Dokompletowanie składu KO*, ZL 1915, nr 63 (4 III), s. 3; *Wybory uzupełniające do Kom. Obyw. Miejskiego*, GL 1915, nr 64 (5 III), s. 2. Na zebraniu członków LMKO 4 lipca 1915 r. postanowiono dokooptować do jego składu: Antoniego Hempla, Piotra Ostromeckiego, Przemysława Podgórskiego i Wacława Salkowskiego. APL, MML, sygn. 6126, *Ob otkrytii...*, Protokół zebrania Zarządu LMKO z 4 lipca 1915 r., k. 72.

²² APL, MML, sygn. 6126, *Ob otkrytii...*, Protokół zebrania Zarządu LMKO z 2 III 1915 r. (st. st.), k. 53—54; *Z Komitetu Obywatelskiego*, ZL 1915, nr 75 (16 III), s. 4; *Zebranie Komitetu Miejskiego*, GL 1915, nr 75 (16 III), s. 2.

²³ Nowy Zarząd LMKO ukonstytuował się 19 III 1915 r., na swym pierwszym posiedzeniu. *Miejski Komitet Obywatelski*, ZL 1915, nr 79 (20 III), s. 5; *Miejski Komitet Obywatelski*, GL 1915, nr 8 (21 III), s. 2. Gubernator lubelski zatwierdził Zarząd LMKO 19 III 1915 r. APL, MML, sygn. 6126, *Ob otkrytii...*, Pismo prezydenta miasta do LMKO z 3 III 1915 r. (st. st.), k. 59.

i szkolną — ks. kanonik K. Dębński oraz herbaciarni i tanich kuchni — B. Sekutowicz²⁴.

Niezwykle istotny element struktury organizacyjnej LMKO, który miał zapewnić skuteczność prowadzonych przez komitet prac, sprawniejsze kierowanie i docieranie z pomocą do potrzebujących i określenie jej rzeczywistych rozmiarów, stanowiła funkcja opiekuna dzielnicowego. Do jego kompetencji należało: udzielanie informacji dotyczących działalności LMKO i wskazywanie, „gdzie, kto i w jakiej sprawie winien się udać”, kontrolowanie potrzeb i stanu osób proszących o pomoc, a także „opiekowanie się potrzebami swojej dzielnicy w granicach kompetencji Komitetu Obywatelskiego”. Wobec konieczności decentralizacji pracy i bezpośredniego „wglądania w potrzeby poszczególnych rejonów Lublina” LMKO podzielił obszar miasta na siedemnaście dzielnic²⁵.

W ramach LMKO od połowy września 1914 r. działała samodzielna sekcja żydowska, która zajęła się niesieniem pomocy tej części mieszkańców Lublina tudzież guberni lubelskiej. Sekcja prowadziła trzy bezpłatne kuchnie (w tym dwie dla dzieci, wydając 750 obiadów dziennie), dwie ochronki dla dzieci bezdomnych i żołnierzy Żydów (w każdej ochronie znajdowało się 125 miejsc dla dzieci), trzy herbaciarnie, z których korzystała zarówno ludność żydowska, jak i nieżydowska. Ponadto przeznaczała po 1200 rubli miesięcznie na opłaty mieszkaniowe dla około 500 rodzin bezdomnych i rezerwistów. Zajmowała się także organizowaniem miejsc pracy dla bezrobotnych, otwierając warsztaty rzemieślnicze (krawiecki, szewski, rymarski, koszykarski). Utworzyła również szkołę zawodową²⁶.

Lubelski Miejski Komitet Obywatelski, będąc organizacją społeczną, stawiał za cel swojej działalności zapobieganie, chociażby częściowo, skutkom wojny. Dążyć miał do udzielania pomocy, bez różnicy wyznania, biednej części ludności miasta, rodzinom rezerwistów i bezrobotnym. Zadanie, które postawił sobie LMKO, polegało na: znalezieniu miejsc pracy dla robotników i rzemieślników, nie wykluczając przedstawicieli innych profesji (np. nauczycieli, urzędników), zapewnieniu im środków żywnościowych czy zasiłków pieniężnych, minimalizowaniu skutków zamknięcia lubelskich fabryk, instytucji finansowych i bankowych oraz nieregularnego zaopatrywania miasta w towary niezbędne dla jego normalnego funkcjonowania²⁷.

²⁴ Skład osobowy poszczególnych wydziałów podaje: APL, MML, sygn. 6126, Ob otkrytii..., Protokół posiedzenia LMKO z 19 III 1915 r., k. 66; *Miejski Komitet Obywatelski*, GL 1915, nr 8, s. 2; *Miejski Komitet Obywatelski*, ZL 1915, nr 79, s. 5.

²⁵ Pełny wykaz opiekunów dzielnicowych w: *Opiekunowie dzielnicowi Komitetu Obywatelskiego*, ZL 1914, nr 257 (17 IX), s. 2.

²⁶ *Sekcja żydowska*, ZL 1915, nr 142 (24 V), s. 3.

²⁷ J. M a r c u k, jw., s. 284. „Codzienny Kurier Lubelski” w relacji z zebrania obywateli miasta Lublina, dotyczącej powołania LMKO, tak pisał o rozumieniu charakteru udzielanej pomocy przez jego uczestników: „Sytuacja, jaka wytworzyła się w Lublinie, przedstawił p. Przanowski, który słusznie orzekł, że konieczność udzielania pomocy robotnikom ciąży nie tylko na przemysłowcach lubelskich, ale i całej ludności. Ze swej strony możemy tylko podkreślić, że obecni rozumieją, iż pomoc dla robotników jest „obowiązkiem”, a nie tanią filantropią i dlatego wierzymy, że komitet wybrany w żadnej swej czynności nie będzie ujawniał cech jakiegoś Towarzystwa Dobroczynności... I jeżeli już zebrani obywatele i „ojcowie miasta” mówią o obowiązku pomocy a nie o filantropii i „łasce”, jak to bywało dawniej — to już

Podstawę działalności LMKO stanowiły środki finansowe, które pochodziły od Lubelskiego Obywatelskiego Komitetu Gubernialnego, a za jego pośrednictwem od Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego w Warszawie, Komitetu Wielkiej Księżnej Tatiany Mikołajewnej, Komitetu Wielkiej Księżnej Elżbiety Fiodorownej i funduszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, przeznaczonych dla organizacji ratowniczych. Po zajęciu Lublina przez wojska państw centralnych LMKO otrzymywał pomoc pieniężną od Austriacko-Węgierskiego Komitetu Polskiego w Wiedniu i Komitetu Biskupiego Krakowskiego oraz od okupacyjnych władz austriackich²⁸. Zanim jednak otrzymał pomoc od wspomnianych organizacji, na jego budżet składały się fundusze, pochodzące z dobrowolnych ofiar społeczeństwa miasta. Należy podkreślić, że LMKO rozpoczynał akcję niesienia pomocy bez posiadania jakichkolwiek środków pieniężnych. Z tego też powodu sekcja finansowa komitetu opracowała plan dobrowolnego, jednorazowego opodatkowania mieszkańców Lublina. Społeczność miejska została podzielona, w zależności od stanu wysokości rocznych dochodów i stanu majątkowego, na cztery kategorie²⁹. Ogółem z dobrowolnego opodatkowania LMKO otrzymał 18 797 rb.; 2220 rb., które wpłaciła ludność żydowska, wydano sekcji żydowskiej „w towarach i gotowiznie” na pomoc dla tej części ludności miasta³⁰. Ponadto na finanse LMKO składały się: zyski otrzymywane z zorganizowanych na ten cel przedstawień teatralnych i koncertów, niewielkie dochody z prowadzonych przez komitet ochron, herbaciarni i sklepów, ofiary w gotowiznie i w naturze, dobrowolne składki mieszkańców miasta i duchowieństwa³¹.

„Ziemia Lubelska” z 10 grudnia 1914 r. zamieściła sprawozdanie z działalności LMKO od 15 sierpnia do 15 listopada, w którym informowała,

---

nawet w tym sposobie wyrażania się upatrujemy zwycięstwo myśli demokratycznej, od której wielu zresztą pocznie się odżegnywać. Ale poza tym — w dość szybkim zajęciu się sprawą pomocy dla robotników widzimy i coś innego, coś co wyraźnie zresztą przezierają z przemowy p. Przanowskiego. W udzielaniu pomocy robotnikom widzimy nie tylko obowiązek obywateli, reprezentantów klas posiadających, ale i ich własny interes. »Głód — mówił p. Przanowski — jest złym doradcą«. A znaleźć się może u nas sporo materiału, który tego doradcy będzie słuchać. Wobec nadchodzących zaś wypadków powinniśmy unikać wszelkich »zatargów«. Innymi słowy, unikajmy walki klasowej. A wiadomą jest rzeczą, że unikanie walki klasowej leży w interesie tych, którzy w niej mogą tylko... stracić”. *Pomoc dla robotników bez pracy*, CKL 1914, nr 177 (282) (6 VIII), s. 1. Relację z posiedzenia LMKO z 5 VIII 1914 r. przynosi artykuł *Komitet Pomocy dla pozbawionych pracy*, ZL 1914, nr 215 (6 VIII), s. 3; *W sprawie Lub. Komitetu Obywatelskiego*, NKL 1915, nr 7 (1 I), s. 7.

²⁸ APL, LOKG, sygn. 14, *Sprawozdania kasowe Miejskiego Komitetu Obywatelskiego* (1915); *Sprawozdanie z działalności Lubelskiego Miejskiego Komitetu Obywatelskiego za czas od 15 Marca do 31 Października 1915 r.*, Lublin 1916, s. 23.

²⁹ „Wydział finansowy, do którego atrybucji należy obmyślenie sposobu zbierania składek dobrowolnych i ich inkasowanie, dokonał podziału mieszkańców na 4 kategorie. Do pierwszej z nich zaliczono mieszkańców, którym wydział proponuje wniesienie dobrowolnej składki jednorazowej od 150 do 500 rb. Do drugiej zaliczono mieszkańców, którzy ze względu na stan majątkowy mogliby wnieść składkę w kwocie 50 do 100 rb.; do trzeciej mieszkańców ze składką od 25 do 50 rb., do czwartej mieszkańców ze składką do 5 rb. Do mieszkańców, którzy płacą mniej niż 4 rb. nie będzie się zwracać”. *Posiedzenie Komitetu pomocy dla pozbawionych pracy*, ZL 1914, nr 223 (14 VIII), s. 3.

³⁰ *Sprawozdanie z działalności Komitetu Obywatelskiego m. Lublina od 15 VIII do 15 XI*, ZL 1914, nr 341 (10 XII), s. 2.

³¹ APL, LOKG, sygn. 14, *Sprawozdania kasowe...*

że stan jego wpływów finansowych wynosił 20 147 rb.³² Od 1 stycznia do 31 grudnia komitet miał przeznaczyć na akcję ratowniczą 92 433 rb.³³

Od momentu powstania Zarząd LMKO przywiązywał wiele uwagi do zapewnienia miejsc pracy bezrobotnym, opierając się na założeniu: „[...] ograniczyć do minimum jałmużnę, dać ludności poszkodowanej przez wojnę pracę oto hasło, które Zarząd zamierzał wywiesić na swym sztandarze”³⁴. LMKO stanął bowiem przed niezwykle trudnym zadaniem. Działania wojenne doprowadziły do całkowitego sparaliżowania życia gospodarczego Lublina. Wydział pośrednictwa pracy wraz z wydziałem statystycznym ustaliły, że do połowy sierpnia 1914 r. bez pracy pozostawało około 2000 osób³⁵. Z kolei sprawozdanie z działalności LMKO od 15 marca do 31 października 1915 r. stwierdzało, iż „[...] tylko nieznaczna część, bo około 10% poszukujących pracy robotników znalazła ją za pośrednictwem K[omitetu] O[bywatelskiego]”³⁶. LMKO kierował bezrobotnych do zajęć zastępczych, jak: sezonowe lub stałe zatrudnienie w rolnictwie, na robotach leśnych, praca przy budowie kolei na trasie Lublin—Rozwadów i kolejki Motycz—Rozwadów. Prowadził rozmowy z właścicielami lubelskich fabryk, celem skłonienia ich do całkowitego lub częściowego wznowienia produkcji. Wydział pośrednictwa pracy nawiązał kontakty z rosyjskimi ośrodkami przemysłowymi, dążąc do uzyskania informacji o możliwościach zatrudnienia w nich lubelskich robotników. Należy podkreślić, że nie zajmował się ich wysyłaniem do Rosji, opierając się na założeniu, iż „nie powinien trwonić swych sił na obcej ziemi”³⁷. Dążąc do usprawnienia swoich wysiłków w wyszukiwaniu miejsc pracy, założył w marcu 1915 r. biuro pośrednictwa pracy, które stanowić miało „trwały fundament” dla oparcia działalności w zakresie filantropijno-społecznym. Stała się też uzyskać wpływ na określanie warunków, na podstawie których bezrobotni mogliby podejmować pracę zastępczą³⁸.

Do 1 listopada 1914 r. dzięki pośrednictwu LMKO pracę otrzymało 1011 osób³⁹.

Inną formą pomocy bezrobotnym i rodzinom rezerwistów było udzielanie zapomóg pieniężnych, a przeważnie tylko w naturze. Przybierały one głównie postać bonów na chleb i bezpłatne obiady. Do 1 listopada 1914 r. rozdano: 798 funtów chleba, 620 obiadów oraz różnych artykułów

³² *Sprawozdanie z działalności Komitetu Obywatelskiego m. Lublina od 15 VIII do 15 XI*, GL 1914, nr 60 (8 XII), s. 2; *Sprawozdanie...*, ZL 1914, nr 341 (10 XII), s. 2.

³³ APL, LOKG, sygn. 14, *Sprawozdania kasowe...*; W sprawozdaniu za okres 15 III—31 X stan finansów LMKO przedstawiał się następująco: „Stan kasy w dn. 15/3 1915 wynosił — 208.31 (kop.); za czas operacyjny wpłynęło — 88307.69 (kop.); za czas operacyjny wydatkowano — 81913.22 (kop.); stan kasy w dniu 31/10 1915 — 6602.78 (kop.)”. *Sprawozdanie z działalności...*, s. 22.

³⁴ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 4.

³⁵ *Posiedzenie Komitetu Pomocy dla pozbawionych pracy*, ZL 1914, nr 223 (14 VIII), s. 3; A. Wójcik (*Ruch robotniczy na Lubelszczyźnie do 1948*, Lublin 1984, s. 185) podaje, iż na przełomie 1914/1915 bez pracy pozostawało w Lublinie 3000 robotników, a w czynnych fabrykach mogło znaleźć zatrudnienie zaledwie 20% robotników.

³⁶ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 4.

³⁷ Tamże, s. 4.

³⁸ *Sprawozdanie...*, ZL 1914, nr 341 (10 XII), s.2.

³⁹ Tamże, s. 2.

spożywczych na sumę 129 rb.⁴⁰ Od 1 stycznia do 31 grudnia 1915 r. LMKO miał przeznaczyć na bezzwrotną pomoc doraźną (zapomogi finansowe) 8581 rb., a na drobne pożyczki 1260 rb.⁴¹ Udzielał także zapomóg w naturze szkołom, ochronom i innym instytucjom opiekuńczym, zaopatrując je w produkty żywnościowe i opał.

Dużą popularnością cieszyły się wśród mieszkańców Lublina, prowadzone przez LMKO tanie kuchnie (jadłodajnie), które rozpoczęły działalność 1 listopada 1914 r. Do 31 października 1915 r. koszty utrzymania czterech jadłodajni (tyle bowiem prowadził LMKO) wyniosły łącznie 15 512 rb.⁴² Do końca 1914 r. „w kuchni Nr 1 (przy fabryce p. Wolskiego) wydawano z początku 80 obiadów, obecnie 600 obiadów bezpłatnych dziennie; w kuchni Nr 2 (w gmachu po-Dominikańskim) wydawano po 160 obiadów bezpłatnych dziennie”⁴³. W 1915 r. obiadów z tanich kuchni wydano ponad 281 000⁴⁴, z czego w okresie od 15 marca do 31 października — 186 462⁴⁵. Mieszkańcy Lublina mogli korzystać z usług jadłodajni na podstawie bezpłatnych bonów obiadowych, otrzymywanych od opiekunów dzielnicowych, jak również za niewielką opłatą, rzędu od 2 do 10 kopiejek. LMKO finansował również działalność taniej kuchni dla inteligencji, która w początkowym okresie istnienia otrzymywała po 100 rb. miesięcznie na przygotowanie bezpłatnych obiadów, natomiast suma wyasygnowana na ten cel przez LMKO wynosić miała 4828 rb.⁴⁶ Kuchnia dla inteligencji wydała w tymże roku 16 477 obiadów bezpłatnych i częściowo odpłatnych⁴⁷. LMKO patronował także kuchni jarskiej (założonej 23 października 1915 r.) dla uczącej się młodzieży, w której finansował bezpłatne i ulgowe obiady dla przeszło 50 uczniów lubelskich szkół średnich⁴⁸.

Pod naciskiem sekcji sanitarnej Zarząd LMKO otworzył trzy herbarciarnie, na których urządzenie, wyposażenie i utrzymanie wydatkował (od czerwca do grudnia 1915 r.) 3949 rb.⁴⁹

Niezmiernie wiele uwagi zwracał LMKO na niesienie pomocy dzieciom bezdomnym, z rodzin rezerwistów, bezrobotnych i uciekinirów, którzy znaleźli się w Lublinie w wyniku działań wojennych. Pragnąc zapewnić dzieciom w wieku od 6 do 14 lat znośne warunki egzystencji, otworzył i utrzymywał 6 ochron. Zapewniano w nich jeden gorący posiłek dziennie, jeżeli zachodziła potrzeba także ubranie oraz naukę czytania i pisanie. Do ochron LMKO uczęszczało 620 dzieci dziennie; na ich prowadzenie

⁴⁰ Obliczenia własne opracowane za: APL, LOKG, sygn. 14, Sprawozdania kasowe...

⁴¹ Obliczenia własne opracowane za: *Sprawozdanie z działalności...*, s. 24. W roku 1915 LMKO miał przeznaczyć na utrzymanie tanich kuchni 18 759 rb. APL, LOKG, sygn. 14, Sprawozdania kasowe...

⁴² *Sprawozdanie...*, GL 1914, nr 60 (8 XII), s. 2.

⁴³ Obliczenia własne opracowane za: APL, LOKG, sygn. 14, Sprawozdania kasowe...

⁴⁴ Obliczenia własne opracowane za: *Sprawozdanie z działalności...*, s. 5.

⁴⁵ Obliczenia własne opracowane za: APL, LOKG, sygn. 14, Sprawozdania kasowe...

⁴⁶ Obliczenia własne opracowane za: tamże.

⁴⁷ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 5.

⁴⁸ Obliczenia własne opracowane za: APL, LOKG, sygn. 14, Sprawozdania kasowe...

⁴⁹ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 8.

przeznaczono od 15 marca do 31 października 1915 r. 5432 rb.⁵⁰ Ponadto LMKO wspierał finansowo 5 ochron dla dzieci, które prowadziło Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności. Na utrzymanie, wyposażenie oraz produkty żywnościowe dla kierowanych przez siebie ochron i pomoc dla ochron Towarzystwa Dobroczynności w 1915 r. LMKO wydał ponad 16 000 rb.⁵¹

LMKO przyczynił się także w sierpniu i wrześniu 1914 r. do uruchomienia szkół początkowych oraz prowadził starania celem wznowienia pracy szkoły średnie⁵².

Za pośrednictwem Towarzystwa „Kropla Mleka” na rachunek LMKO wydawane było bezpłatnie mleko przeciętnie 25 dzieciom dziennie. Na wsparcie akcji towarzystwa w roku 1915 Komitet ofiarował 1188 rb.⁵³ Pokrywał również koszty utrzymania szwalni ubrań dziecięcych, na dzień 31 października wynoszące 1143 rb.⁵⁴

Działania wojenne spowodowały poważne zakłócenia w zaopatrywaniu się mieszkańców Lublina w towary pierwszej potrzeby. LMKO dążąc do: złagodzenia skutków nieregularnego zaopatrywania miasta w podstawowe produkty żywnościowe i opał, zapobiegania wzrastającej drożyznie prowadził działalność handlową. W tym celu założył sieć sklepów, a w czerwcu 1915 r. hurtownię miejską. Zaopatrywał, w miarę możliwości, w niezbędne produkty sklepy innych organizacji społecznych. LMKO starał się wpływać na wysokość cen oraz zapobiegać nadmiernemu ich wzrostowi poprzez sprzedaż towarów po cenach kosztu ich wytwarzania. Temu miała także służyć, założona hurtownia miejska, zajmująca się sprowadzaniem produktów pierwszej potrzeby, które rozsprzedawane były w sklepach stowarzyszeń spożywczych i społecznych oraz odsprzedawane hurtowniom kupieckim „na warunkach określonych przez C.K.Ob., przy czym określenie cen sprzedażnych detalicznych należało do Sekcji Żywnościowej [LMKO — M. K.]”⁵⁵. Należy przy tym podkreślić, że na potrzeby instytucji opiekuńczych LMKO przeznaczał znaczną część tych towarów. Od 1 września 1914 r. do 31 października 1915 r. LMKO miał nabyć towary na sumę 87 201 rb., a sprzedać o ogólnej wartości 60 170 rb.⁵⁶ LMKO sprowadzał mąkę pszenną i żytnią, kaszę, cukier, ziemniaki, zboże, sól, tłuszcze, herbatę, drzewo na opał, węgiel⁵⁷. Od 15 marca do 31 października 1915 r. instytucje utrzymywane przez LMKO otrzymały produkty pierwszej potrzeby na łączną sumę 5407 rb., natomiast sklepy zostały zaopatrzone w towary ogólnej wartości 42 246 rb.⁵⁸

⁵⁰ Obliczenia własne opracowane za: APL, LOKG, sygn. 14, Sprawozdania kasowe...

⁵¹ W sprawie uruchomienia szkół, ZL 1914, nr 232 (23 VIII), s. 3; tamże, 1914, nr 241 (1 IX), s. 2.

⁵² Obliczenia własne opracowane za: APL, LOKG, sygn. 14, Sprawozdania kasowe...

⁵³ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 24.

⁵⁴ *Sprawozdanie...*, ZL, nr 341, s. 2.

⁵⁵ Obliczenia własne opracowane za: *Sprawozdanie z działalności...*, s. 26; *Sprawozdanie...*, GL 1914, nr 60 (8 XII), s. 2.

⁵⁶ Dane liczbowe, dotyczące ilości sprowadzanych towarów, podaje: *Sprawozdanie z działalności...*, s. 13; *Sprawozdanie...*, GL 1914, nr 60 (8 XII), s. 2.

⁵⁷ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 14.

⁵⁸ *Posiedzenie Komitetu Obywatelskiego*, ZL 1914, nr 241 (1 IX), s. 2; *Komitet Obywatelski*, ZL 1914, nr 134 (28 VIII), s. 3.

LMKO zajmował się stanem sanitarnym miasta. Konieczność przeznaczenia na ten cel znacznych środków pieniężnych oraz prowadzenia działalności w tym kierunku przez lubelski oddział Polskiego Komitetu Sanitarnego Czerwonego Krzyża spowodowały, że ograniczył swoją rolę do: badania warunków zdrowotnych miasta, składania memoriałów władzom administracyjnym w tej dziedzinie i opracowywania projektów poprawy kondycji sanitarnej Lublina. Organizował zbieranie ofiar na wyposażenie szpitali w postaci koców, łóżek, żywności, lekarstw, starej i nowej odzieży, dla rannych. Pomimo niewielkich możliwości LMKO zorganizował jesienią 1914 r. szpital dla rannych na 150 miejsc, a także dzięki pomocy lubelskiego oddziału Banku Handlowego w Warszawie bezpłatną lecznicę dla chorych, na Bronowicach⁵⁹.

5 maja 1915 r. przy LMKO powstała z inicjatywy lubelskich adwokatów sekcja porad prawnych. Zajmowała się udzielaniem bezpłatnych porad mieszkańcom Lublina, którzy pośrednio lub bezpośrednio zostali poszkodowani w wyniku działań wojennych⁶⁰.

W latach 1914—1915 Lublin stał się miejscem schronienia lub tymczasowego pobytu dla wielu tysięcy uchodźców z terenów objętych walkami. LMKO udzielał im wsparcia od początku swojego istnienia. Pomocą dla uchodźców kierował, utworzony już w październiku 1914 r. przez LMKO, wydział bezdomnych. Uchodźcom, którzy nie posiadali jakichkolwiek środków materialnych, LMKO udzielał zapomóg na opłacenie mieszkania, wydawał bony na obiady, chleb i herbatę. W miarę możliwości wyszukiwał i wynajmował dla nich mieszkania, udzielał informacji o możliwości uzyskania pomocy, zarówno od LMKO, jak też innych lubelskich organizacji społecznych i charytatywnych. Zorganizował cztery schroniska dla uchodźców, w których pomoc znalazło około 4000 osób⁶¹. Ustalenie liczby uchodźców przebywających na terenie Lublina od chwili rozpoczęcia wojny do końca 1915 r. jest niezmiernie trudne, ponieważ część z nich nie korzystała z pomocy LMKO i znalazła opiekę u krewnych lub znajomych, albo przebywała na terenie miasta przez czas określony. Sprawozdanie z działalności LMKO od 15 marca do 31 października 1915 r. określiło liczbę uchodźców na około 25 000⁶².

Niepomyślny rozwój wydarzeń wojennych dla Rosji w 1915 r. przyspieszył, dokonywaną przez armię i administrację rosyjską, ewakuację Królestwa Polskiego. W obliczu prowadzonej przez władze rosyjskie ewakuacji Lublina, LMKO, jak pisze Józef Marczuk, „usiłował przejąć w swoje ręce odpowiedzialność za całokształt życia publicznego w mieście”⁶³. Konieczne stało się powołanie organizacji, która zapewniłaby opiekę nad życiem i mieniem lubelskiej społeczności, a także dbałaby o bezpieczeństwo i porządek w mieście. Na posiedzeniu 4 lipca 1915 r. Za-

⁵⁹ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 14—15; ZL 1915, nr 137 (19 V), s. 1; nr 138 (20 V), s. 2.

⁶⁰ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 6—7.

⁶¹ Tamże, s. 6—17; *Lubelski Miejski Komitet Obywatelski*, GL 1915, nr 186 (7 VII), s. 2; *Schronisko dla bezdomnych*, ZL 1915, nr 32 (2 IV), s. 3.

⁶² J. M a r c z u k, jw., s. 284.

⁶³ Sprawę utworzenia Milicji na posiedzeniu Zarządu LMKO referował B. Sekutowicz, który powiedział, że „władze administracyjne [rosyjskie — M. K.] proponowały przystąpienie do formowania Milicji Obywatelskiej na wypadek ustąpienia z m. Lublina władz administracyjnych. APL, MML, sygn. 6126, Ob otkrytii..., Protokół zebrania Zarządu LMKO z 4 lipca 1915 r., k. 72.

rząd LMKO podjął decyzję o utworzeniu Milicji Obywatelskiej⁶⁴. Jej działalnością kierowała Rada Naczelna, która stanowiła autonomiczną sekcję w strukturach organizacyjnych LMKO i składała się z sześciu osób, mianowanych przez Zarząd⁶⁵. W jej skład obowiązkowo wchodzić miał naczelnik milicji, a także specjalnie wydelegowany członek Zarządu LMKO⁶⁶. Prezesem Rady Naczelnej wybrano T. Rojowskiego, a naczelnikiem Milicji Obywatelskiej Kazimierza Tomorowicza⁶⁷. Rada powołała jako organ wykonawczy Wydział Wykonawczy, który składał się z: naczelnika Milicji Obywatelskiej i dwóch pomocników. Opracowała ustawę o Milicji Obywatelskiej i regulamin służbowy (wspólnie z Wydziałem Wykonawczym). Władze rosyjskie zezwoliły na utworzenie wspomnianej organizacji 5 lipca 1915 r. pismem gubernatora lubelskiego Sterligowa skierowanym do LMKO⁶⁸. Do pracy w Milicji Obywatelskiej zgłosiło się ponad 1200 ochotników, zobligowanych do złożenia deklaracji, w której by się zobowiązywali „zgodnie z jej celem sumiennie pracować, nie powodując się żądnymi ubocznymi, czy to osobistymi, czy też partyjnymi względami”⁶⁹.

Spółeczny charakter Milicji Obywatelskiej nie gwarantował jednak prowadzenia systematycznej pracy, zapewniającej mieszkańcom Lublina poczucie bezpieczeństwa i porządku. W celu przekształcenia jej w organizację profesjonalną, LMKO powołał 8 września 1915 r. komisję złożoną z 9 osób, w skład której weszło po trzech przedstawicieli: Zarządu, Rady Naczelnej oraz Milicji Obywatelskiej⁷⁰.

21 września 1915 r. LMKO podjął, w wyniku prac komisji, decyzję o powołaniu w miejsce Milicji Obywatelskiej, Straży Obywatelskiej miasta Lublina i „postanowiono organizującą się Straż Obywatelskiej nie uważać nadal, jako sekcji Kom. Obywat. lecz jako autonomiczny Wydział Magistratu Lubelskiego”⁷¹.

Straż Obywatelska, która rozpoczęła swoją działalność 1 października 1915 r., została rozwiązana przez okupacyjne władze austriackie 31 października 1915 r. pod pretekstem posiadania przez nią własnego naczelnika i własnej pieczęści⁷².

⁶⁴ Członkami Rady Naczelnej zostali: T. Rojowski, W. Moritz, A. Hempel, dr A. Brzeziński, W. Salkowski, P. Ostromecki. Patrz: tamże, k. 72; Sprawozdanie z działalności LMKO za okres od 15 III do 31 X 1915 r. podaje, że Rada składała się z 10 osób. *Sprawozdanie z działalności...*, s. 16–17.

⁶⁵ „Dla stałego kontaktu z Radą — Zarząd K. Ob. delegował do Rady ze swego grona dwóch swych członków”. *Sprawozdanie z działalności...*, s. 17.

⁶⁶ *Zebranie członków Komitetu Obywatelskiego*, ZL 1915, nr 277 (9 IX), s. 2.

⁶⁷ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 17.

⁶⁸ Tamże, s. 17; J. Marczyk, jw., s. 284.

⁶⁹ „Ziemia Lubelska” z 7 IX 1915 r. tak pisała o konieczności reorganizacji Milicji Obywatelskiej: „Powracając do bezpieczeństwa miasta widzimy, że pomimo 2-ech tysięcy członków na republikańskich podstawach opartej milicji honorowej, posterunki są nieobsługiwane nieraz przez całą dobę a Rada Naczelna Milicji po miesiącu doświadczenia stoi wobec konieczności reform, ewentualnie rozwiązania milicji obywatelskiej. Patrz: *Milicja Obywatelska*, ZL 1915, nr 248 (7 IX), s. 1.

⁷⁰ APL, MML, sygn. 6126, Ob otkrytii..., Protokół zebrania członków LMKO z 21 IX 1915 r., k. 75. Pracą Straży Obywatelskiej miała kierować Rada, złożona z następujących osób: T. Rojowskiego, dr. A. Brzezińskiego, adw. Stelińskiego, dr. Arnsztajna i B. Kochowskiego. *Posiedzenie LMKO*, ZL 1915, nr 308 (23 IX), s. 2.

⁷¹ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 19.

⁷² J. Marczyk, jw., s. 284; APL, MML, sygn. 6126, Ob otkrytii..., Protokół zebrania Zarządu LMKO, 4 VII 1914, k. 72.

LMKO podjął się (w obliczu ewakuacji rosyjskich władz administracyjnych) organizacji polskich władz miejskich. 4 lipca 1915 r. na zebraniu członków LMKO zdecydowano o zorganizowaniu Sekcji Gospodarki Miejskiej. Prace nad jej utworzeniem powierzono ziemianinowi Edwardowi Kołaczkowskiemu, który jednocześnie został upoważniony do objęcia stanowiska prezydenta miasta⁷³. Do wykonywania swoich obowiązków przystąpiła 26 lipca 1915 r., po opuszczeniu miasta przez władze rosyjskie⁷⁴.

13 sierpnia 1915 r. zaaprobował projekt reorganizacji władz miejskich. Zakładał on, że rolę Rady Miejskiej miał pełnić LMKO, uzasadniając tę decyzję tym, że „nie sposób jest w chwili obecnej przeprowadzić specjalnych wyborów do Rady Miejskiej, przeto należy skorzystać z już istniejącej organizacji społeczeństwa lubelskiego i traktować Kom. Obywatelski w pełnym jego komplecie, jako ową Radę Miejską, tj. instytucję prawodawczą dla miasta Lublina”⁷⁵.

Zarząd miasta, w myśl projektu, składał się z prezydenta, dwóch wiceprezydentów, inżyniera Mieczysława Kulińskiego i przemysłowca Wacława Moritza, oraz przewodniczących poszczególnych wydziałów. Miał on prowadzić działalność w 6 następujących wydziałach: finansowym, zdrowia publicznego, oświaty, gospodarczo-budowlanym, żywnościowo-opałowym i wojskowo-policyjnym⁷⁶.

LMKO odegrał istotną rolę przy organizowaniu lubelskiego sądownictwa. Władze okupacyjne Lublina z chwilą zajęcia miasta zastały stworzony przez LMKO aparat sądowy. W Lublinie i miastach powiatowych guberni lubelskiej powołano sędziów pokoju i sędziów gminnych. Funkcje sądu okręgowego przejął Trybunał Lubelski, którego działalność opierała się na wydziałach: cywilnym i karnym⁷⁷.

Okupacyjne władze austriackie nie zatwierdziły istniejącej struktury sądownictwa. Zachowały tylko sądy pokoju i sądy gminne. Natomiast 21 września 1915 r. rozwiązały Trybunał Lubelski „jako niezgodny ze stworzoną przez okupanta organizacją sądownictwa”⁷⁸.

13 września okupacyjne władze niemieckie rozwiązały Centralny Komitet Obywatelski Królestwa Polskiego w Warszawie. Niewątpliwie decyzja ta przyspieszyła przyjęcie przez Austriaków nadzoru nad akcją ratunkową. W listopadzie 1915 r. utworzyli w Lublinie Główny Komitet Ratunkowy dla okupacji austriackiej, powołując w stolicach dawnych guberni komitety ratunkowe ziem: piotrkowskiej, kieleckiej, radomskiej i lubelskiej⁷⁹. Udzielanie pomocy mieszkańcom Lublina kontynuował, utworzony w miejsce LMKO, od listopada 1915 r. Lubelski Miejski Komitet Ratunkowy.

⁷³ *Sprawozdanie z działalności...*, s. 20.

⁷⁴ APL, MML, sygn. 6126, Ob otkrytii..., Protokół zebrania Zarządu LMKO z 13 VIII 1915, k. 73.

⁷⁵ Tamże, k. 73; Organizację wydziału policyjno-wojskowego powierzono J. Kipmanowi, finansowego — T. Ciświckiemu, żywnościowo-opałowego — W. Moritzowi; tamże, Protokół zebrania członków LMKO z 18 VIII 1915 r., k. 74—75.

⁷⁶ Tamże, Protokół zebrania członków LMKO z 19 VIII 1915 r., k. 74—75.

⁷⁷ J. L e w a n d o w s k i, jw., s. 229.

⁷⁸ Tamże, s. 229.

⁷⁹ J. L e w a n d o w s k i, *Austro-Węgierskie Generalne Gubernatorstwo Wojskowe w Lublinie przed aktem 5 listopada 1916 r.*, „Rocznik Lubelski” 1975, t. 18, s. 142.

*

Działania wojenne skłoniły wybitniejszych obywateli Lublina do podjęcia akcji wśród bezrobotnych, rodzin rezerwistów, bezdomnych i uchodźców. Dzięki inicjatywie społecznej powołano w tym celu LMKO. W ciągu zaledwie rocznej działalności LMKO stworzył struktury organizacyjne, opracował główne kierunki, zasady i formy akcji ratowniczej. W okresie krytycznym dla miasta (ewakuacja Lublina przez władze rosyjskie) spełniał rolę półoficjalnego organu samorządowego. Doprowadził bowiem do zorganizowania polskich władz miejskich; był współorganizatorem struktur sądowniczych i Milicji Obywatelskiej, a następnie Straży Obywatelskiej. Dzięki tym przedsięwzięciom stał się nie tylko reprezentantem mieszkańców miasta, ale także doprowadził do ożywienia inicjatywy społecznej, która wydała owoce w niedalekiej przyszłości.